

Wiek & Rad

36^e JAARGANG 2017-4

Niets is meer wat het lijkt
Zoektocht naar verdwenen schip- en getijdenmolens.

De Overijsselse Molen wil actief helpen.
Ondersteuning van moleneigenaren en molenstichtingen

Molenbouwer Vaags moet tandje bijzetten
Vervanging gedeelde roeden zorgt voor extra werk

**STICHTING DE
OVERIJSSELSE MOLEN**

Restaurant Den Haller
www.denhaller.com
denhaller@online.nl
0547-351287

Sfeervol gelegen naast de watermolen

Openingstijden:
maandag en dinsdag gesloten

Voor lunch, koffie en kleine kaart van 12.00 tot
17.00 uur. Diner vanaf 17.30 uur

Colofon

Wiek en Rad is het kwartaalblad van de stichting 'De Overijsselse Molen' en is een brug tussen het molenveld en donateurs van molens in Overijssel. De stichting tracht zo goed als mogelijk de belangen te ondersteunen van ons molenbezit en dit cultureel erfgoed in goede staat door te geven aan komende generaties.

Secretariaat:

mr. A.E.W. Boukes
Krulmate 13, 8014 KE Zwolle
tel. 038-465 28 60/038-499 87 85
a.boukes@home.nl

Donateurs ontvangen 4 keer per jaar Wiek en Rad (€20,00 per jaar). Donateur kunt u worden door zich aan te melden via de website www.molensinoverijssel.nl, of schriftelijk via ons secretariaat:
stichting 'De Overijsselse Molen'
Krulmate 13, 8014 KE Zwolle
Bankrekening van de SOM
NL34 RABO 0128690410

**STICHTING DE
OVERIJSSELSE MOLEN**

Met medewerking van:

Jan Brummer
Bert Bulder

ISSN: 1384-0711

Copyright © Stichting 'De Overijsselse Molen'.
Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactie

Ben Scherjon - Marian Stobbe
wiekenrad@gmail.com
Peter van der Molen
prvdmolen@gmail.com
Ruud Roose
r.roose@daxis.nl
Sjaak Poot
sjpoot@solcon.nl

Kopij naar:

Ben Scherjon
Hindeloopenstraat 1
8304 JG Emmeloord
wiekenrad@gmail.com
r.roose@daxis.nl

De redactie stelt het zeer op prijs als u artikelen over uw molen of molengebeurtenissen naar ons opstuurt.

Tekst graag als Word document en elk plaatje of foto als een JPEG bestand niet kleiner dan 1 MB. Heeft u grote foto's, stuur ze dan via www.wetransfer.com.

Inhoud van dit nummer:

- 4 Gildeavond
- 6 Niets is meer wat het lijkt
- 8 Afscheid
- 10 De Overijsselse Molen wil actief helpen.
- 11 Hoera Molenerfgoed!
- 12 De Molencontactdag
- 15 Konijnenbeltsmolen in Ommen gekortwiekt
- 16 Molenbouwer Vaags moet tandje bijzetten
- 18 Plannen voor opwekking stroom uit molen De Lelie Ommen
- 19 Tonny in't Hof, Ridder in de orde van Oranje Nassau
- 20 Excursie Gilde van vrijwillig molenaars
- 21 Terug in de tijd
- 24 Monumentenonderhoud
- 25 Ben en Marian nemen na jaren trouwe dienst afstand van de opmaak van de Wiek en Rad
- 26 In memoriam

Van de bestuurstafel 2

Als wij in de geschiedenis van de SOM terug kijken dan bestond het bestuur in de eerste jaren uit wel 24 personen. Advocaten, artsen en Edelen hadden zitting in het 2-traps bestuur. Vandaag de dag is de situatie sterk veranderd en bestaat het bestuur uit gewone mensen met een voorliefde voor oude molens. Hoewel er veel meer van dergelijke liefhebbers zijn zitten die niet in het bestuur. Het bestuur is te klein voor de uitdagingen waar zij tegenwoordig mee te maken krijgt. Daarom de hartenkreet van voorzitter Pieter van der Vinne:

Gezocht:

Bestuursleden M/V

Vereisten: affiniteit met molens
Enige bestuurlijke en/of maatschappelijke ervaring een pré

Aanmelden: info@molensinoverijssel.nl

Roald Hans

RESTAURATIE | RENOVATIE | MOLENONDERHOUD

| 06 54 297 356

| info@roaldhans.nl

| www.roaldhans.nl

| De Tuinfluiter 64

| 7671 WG Vriezenveen

RESTAURATIE | RENOVATIE | MOLENONDERHOUD

Gildeavond

Het was zwaarbewolkt maar gelukkig droog en.AARDEDONKER. Als je met behulp van de Tom-Tom de Oude Holterdijk had gevonden , in het buitengebied tussen Bathmen en Holten, dan bleek het maar goed dat imker Henk Oplaat een aantal fakkels had aangestoken als baken in deze donkere november-nacht. De toegang, door een oud staldeurtje, bracht ons in een vroegere stal, waar gelukkig een grote houtkachel de broodnodige warmte uitstraalde.

Een dertigtal molenaars en liefhebbers hadden het zich, met een warme beker koffie, makkelijk gemaakt in de vele tuinstoelen in het afgeschoten deel van deze stal. Voor deze gelegenheid had echtgenote Tonnie een heerlijke honingkoek gebakken, die er bij allen goed in ging.

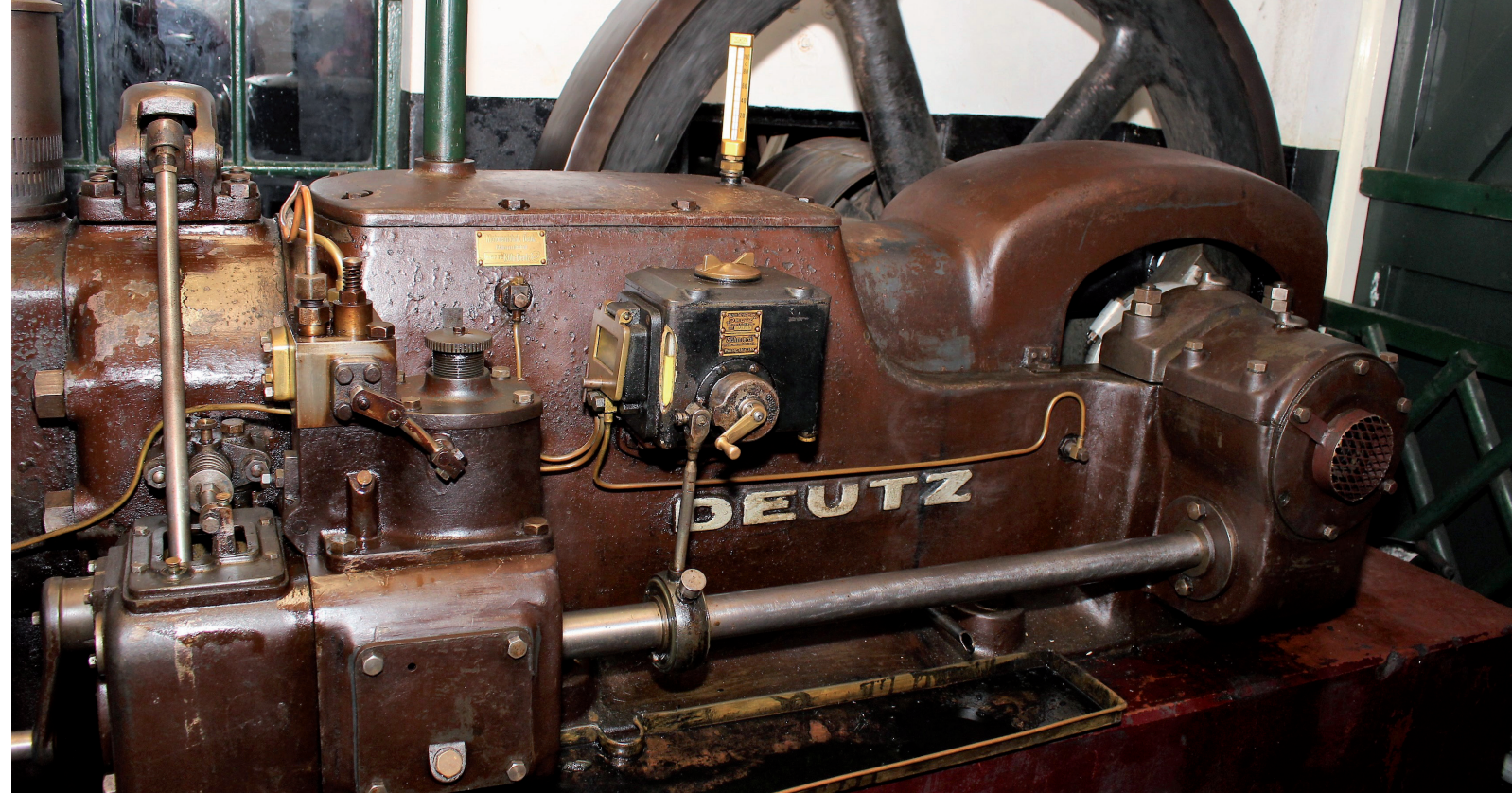
Honing : dat was ook de reden dat de molenaars zich hier aan de , Dijk, hadden verzameld. Naast enkele andere bezigheden is Henk een vervent imker met wel 13 bijenvolken. Na de koffie begon Henk, gezeten op zijn praatkruk, te vertellen over het verzorgen van de bijenvolken en wat daar allemaal bij komt kijken.

Aan ons geestesoog trokken koninginnen, prinsessen, werksters , darren, kasten, raten..... En honig voorbij. Wanneer begint voor de bijen eigenlijk het seizoen ? Hoe is de levenscyclus van een bijenvolk?. Hoe/wanneer zwermen bijen in het voorjaar uit en vormen nieuwe volken. Welke ziekten, gevaren en bedreigingen kan de imker mee te doen krijgen? Hoe vinden de bijen hun nectar en welke ingewikkelde “teken-taal” gebruiken de bijen daarbij. En als laatste natuurlijk ...hoe gaat het er in de kast met een

30.000 bijen er aan toe?. Allemaal aspecten welke Henk op deskundige EN humoristische wijze aan de toehoorders mee gaf. Misschien dat er door deze deskundige voordracht nog iemand imker wil worden.

Daarna vertrokken we de donkere nacht weer in naar het 2e deel van deze informatieve avond. Dat was molen De Hegeman te Dijkerhoek. Door de fraaie verlichting van de molen was de molen al van afstand te zien. De verwelkoming met een heerlijke kruidenbitter van weduwe Baltink werd met graagte aangenomen.

Deze molen uit 1890 heeft , net als zoveel andere molens, een historie van vallen en opstaan . In februari 1890 kreeg de weduwe van Hendrik-Jan Klein Baltink vergunning een molen met bakkerij op te richten, waarmee na al 8 maanden gemalen kon worden. Molenmaker Ten Zuihof kocht een overcomplete Zuid-Hollandse poldermolen, waar in het bovenwiel nog de datum 1734 staat. Ook zijn er nog details die op een nog oudere leeftijd kunnen duiden als Friese industriemolen. In 1912 komt er een petroleummotor bij de molen om ook bij windstilte te kunnen malen en 1930 wordt deze vervangen door de huidige nog aanwezige DEUTZ ruwoliet-motor van 15 pk. Dat de molen er nu nog staat is geheel te danken aan burgemeester Enklaar van Holten welke op verschillende momenten, van 1947 tot 1978, voor de molen opkwam en uiteindelijk afbraak voorkwam en in 1978 de gemeente bereid vond de molen te kopen.

Als de molen , na restauratie, op 7 mei 1983 feestelijk in bedrijf wordt gesteld krijgt de molen de huidige naam ‘De Hegeman ‘ naar de meisjesnaam , Hegeman, van de weduwe Klein-Baltink. In de eerste helft van de vorige eeuw werden bij zeer veel molens hulpmotoren geplaatst als ondersteuning in het werk van de molenaar bij minder of geen wind. Van al deze motoren zijn er bijzonder weinig overgebleven. Deze Deutz motor is door molenaar Tonnie Moes van molen De Leeuw te Lettele enige jaren geleden weer aan het lopen gebracht, en natuurlijk was hij ook deze avond degene die de motor liet lopen ter demonstratie. De motor drijft via een lange poelie het maalkoppel op de begane grond aan. Ook dit is een combinatie die redelijk uniek genoemd mag worden.

Na de motor én de molen goed bekeken te hebben en ook met de molenaars de bijzonderheden besproken te hebben , toog een flink deel van de molenaars terug naar de imker. Deze had ze een proeverij van eigen gebrouwen bier in het vooruitzicht gesteld. Het bleek zeker de moeite waard hiervoor nog eens het donker in te gaan. Deze combinatie was goed voor een geslaagde 2e Gildeavond van het jaar. Het volgende voorjaar zullen ze elkaar weer treffen op weer een andere plaats en molen.

Ruud Roose

Niets is meer wat het lijkt

Zoektocht naar verdwenen schip- en getijdenmolens.

De afgelopen twee jaar heb ik met enige regelmaat verhalen geplaatst die verband houden met mijn onderzoek naar schip- en getijdenmolens. Deze twee typen molens zijn niet alleen volledig uit het Hollandse molenlandschap verdwenen, maar ook uit het collectief geheugen. Misschien is het feit dat deze molens slechts in een klein deel van Nederland inzetbaar waren, de reden dat zij nooit de nationale aandacht hebben getrokken. Ook het feit dat zij niet of nauwelijks sporen hebben nagelaten, zal zeker niet aan hun bekendheid hebben bijgedragen. Van de getijdenmolens zijn hier en daar in het zuidwesten van Nederland nog wat spaarzame restanten aanwezig, maar van schipmolens ontbreekt elk spoor. Van hun bestaan getuigen slechts aktes, vergunningen en pachtovereenkomsten.

In het geval van getijdenmolens zijn hier en daar nog tastbare bewijzen aanwezig, zoals ik in enige verhalen heb beschreven. Maar ook hier moeten akten en vergunningen de weg naar hun locaties wijzen. Als in een akte of vergunning de locatie wordt beschreven, lijkt het vinden geen probleem te hoeven geven. De realiteit is echter aanmerkelijk anders. Getijdenmolens zijn al heel lang uit Nederland verdwenen en dat betekent dat er ook in de topografie veel is veranderd. Om een indruk te krijgen van de problemen die zich bij het zoeken naar de juiste plaats kunnen voordoen, wil ik in dit hoofdstuk aangeven met welke problemen afgerekend moet worden.

Volgens mijn informatie zouden in Zierikzee ooit twee getijdenmolens hebben gedraaid. De eerste leek makkelijk te vinden, want de straatnaam Watermolen zou de herinnering levend houden aan het feit dat ter plekke een getijdenmolen zou hebben gedraaid. Met een naviga-

tie- apparaat wordt zo'n straat makkelijk gevonden. Het bleek midden in de bebouwde kom te liggen, niet ver van het centrum, maar wel ver verwijderd van open water dat ooit onder invloed van eb en vloed voor de nodige getijdenwerking kon hebben gezorgd. Ik kon mij niet voorstellen dat hier een getijdenmolen kon hebben gedraaid.

Meer voor de hand liggend leek mij dat zo'n molen aan de andere kant van het centrum zou hebben gelegen. Daar sluiten de Oude en de Nieuwe Haven op de Oosterschelde aan en konden de getijden tot aan de afsluiting van de zee- armen vrij in en uitstromen. Een dam tussen de Oude en Nieuwe Haven zou plaats kunnen bieden aan een getijdenmolen waarbij de Nieuwe Haven dienst zou hebben kunnen doen als houwer of spaarbekken.

Een plaatselijke amateur- historicus bevestigde dit vermoeden. Maar ergens wong het verhaal en was verder onderzoek gewenst. Ik realiseerde mij dat de huidige topografische situatie niet hetzelfde hoefde te zijn als die in bijvoorbeeld de

dertiende eeuw. En dat bleek inderdaad niet het geval. Wie de huidige kaart van Zeeland bekijkt, ziet dat Zierikzee aan de zuidkant van Schouwen- Duiveland ligt, direct aan het water en verder omsloten door vastland zo ver te kijken is.

Dertiende eeuw

Maar 800 jaar geleden verschilde situatie nadrukkelijk van de huidige. Dat bleek toen ik een kaart uit de dertiende eeuw tot mijn beschikking kreeg. Schouwen- Duiveland bestond toen nog niet. Er was sprake van drie eilanden gelegen tussen de Oosterschelde en de Grevelingen. Het meest westelijk gelegen eiland heette Schouwen en het meest oostelijk gelegen eiland Duiveland. Die twee eilanden werden van elkaar gescheiden door een minstens 700 meter brede stroom, de Gouwe. Aan de noordkant van de Gouwe- waar deze overging in de Sunnemark en de Grevelingen doorsneed- lag een derde eiland, Dreyschier (Dreischor) genaamd.

Tijdens een storm in 1134 ontstond er een inbraakkreek vanuit de Gouwe

richting het huidige Zierikzee. Die overstroming vormde de aanleiding voor het leggen van een brede aarddijk aan de zuidkant van Schouwen. Door deze Schouwse Ringdijk, die tussen 1134 – 1156 werd aangelegd, verloren bijna alle plaatsen op het eiland hun verbinding met open water met uitzondering van Zierikzee. Ter hoogte van die plaats werd de dam zo sterk landinwaarts gebogen, dat de haven een open verbinding bleef houden tot in het centrum, de zogenaamde St. Antoniusdam. Op die dam is ook een getijdenmolen gebouwd, waarschijnlijk een dubbele, want als Graaf Willem I dit complex als huwelijkscadeau aan Maria schenkt is er sprake van 'molendina'en dat is een meervoudsvorm. Toen de gemeente in 1350 de haven door wilde trekken, werd de molen aangekocht en gesloopt. Het zou echter nog tot 1374 duren voordat maatregelen werden getroffen die echt effect gingen sorteren. In dat jaar werd namelijk aan de noordkant een dijk gelegd die Schouwen met Dreischor verbond. De Gouwe hield nog wel een open verbinding naar zee via de Oosterschelde, aan de zuidkant van Schouwen. Daar kwam in 1610 een einde aan toen daar een dam werd gelegd die Schouwen met Duiveland verbond. Het nu ingesloten gebied werd vervolgens ingepolderd, zodat de drie voormalige eilanden een geheel gingen vormen. Door deze informatie is duidelijk geworden dat de getijdenmolens niet rechtstreeks reageerden op de getijdenwerking van de Oosterschelde, maar op die welke vanuit de Gouwe aan de noord- oostkant.

De inbraakkreek van 1134 bracht het water tot dicht aan het centrum van Zierikzee en bood de scheepvaart de gelegenheid haar lading tot in het hart van de stad te brengen. Na verloop van tijd slibde de kreek langzaam dicht en dat vormde de aanleiding tot het 'kanaliseren' van de kreek. Dat wil zeggen dat de waterloop smaller werd gemaakt,

waardoor er meer ruimte ontstond voor het aanleggen van kades. Aan die kades verrezen vervolgens pakhuizen. Door het smaller maken van de kreek ontstond een sterkere stroming en dat was gunstig voor de getijdenmolen die nog

De locatie van deze molen is eenvoudig op te sporen, want zowel de naam Buitenhaven als Dam hebben tot op heden stand gehouden, alleen is er in geen velden of wegen water te ontdekken. Bij mooi weer kun je er wel heerlijk op een terras verpozen.

Uit oude archiefstukken blijkt overigens dat in 1527 Zierikzee weer over een getijdenmolen beschikt. Deze zou zich op een nieuwe dam hebben bevonden in de Schuithaven. Het zou daarbij hebben gegaan om een korenmolen. Achter de dam, het laatste stuk van de voormalige gekanaliseerde kreek, bevond zich de houwer. Aangezien het rendement van meet af aan laag was, kwam uiteindelijk ook aan deze molen een einde.

Peter van der Molen

HET ONSTAAN VAN ZIERIKZEE

Reconstructiekaart Schouwen-Duiveland rond 1300

Het verhaal gaat dat Zierikzee is ontstaan in 849. Ziringus

Afscheid

Diep in het prachtige Twentse coulissenlandschap aan de Mosbeek ligt de Watermolen van Bels. Het gelijknamige, uiterst sfeervolle, restaurant is door deze ligging een veel bezochte pleisterplaats. Na oprichting in 1953 kochten de stichters van de SOM deze watermolen aan als startpunt van het molenbehoud in Overijssel. Dat dit niet de juiste weg was, bleek al snel en werd de watermolen verkocht aan Het Overijssels Landschap. Het was dan ook niet verwonderlijk dat 'Stichting de Overijsselse Molen' deze locatie koos om afscheid te nemen van bestuurslid Henk van der Aa en zijn echtgenote Susan.

Na benaderd te zijn door P. van der Vinne, wethouder van de gemeente Tubbergen, trad Henk in 2005 toe tot het bestuur van de SOM. In zijn werkzame leven was Henk directielid geweest bij BAM-woningbouw en kan dus bogen op een grote bouwkundige kennis. Een kennis die ook in de molenwereld van pas kon komen. Ook was hij al bestuurslid van korenmolen De 4 Winden in Reutum, waardoor je hem tot een bevlogen én deskundig lid kon bestempelen.

Na 12,5 jaar inzet voor de SOM vond Henk dat het tijd werd het stokje over te dragen aan een jongere molenbestuurder. Deze werd gevonden in de persoon van Wim de Goeijen, beroepsmolenaar te Radewijk. Onder het genot van een goed diner werden herinneringen opgehaald van de vele onderwerpen welke in de jaren langs waren gekomen. Bijzonder in dit verband is dat de huidige voorzitter van de SOM weer was benaderd voor deze fuctie door Henk van der Aa.

In de afscheidsspeech van de voorzitter werd dit dan ook gememoreerd, en werd Henk bedankt voor zijn grote inzet voor de Stichting. Aan echtgenote Susan overhandigde hij een mooi boekje bloemen. In dankwoord betrok Henk zijn (ex) collegae bestuurders waar die jaren prettig mee werd samengewerkt. Na een laatste toast vertrokken de aanwezigen in het herfstige duister naar hun eigen woonsteden die soms aan het andere eind van de provincie liggen.

Henk en Susan het ga jullie goed.!!!

Ruud Roose

MOLENSTEENMAKERIJ

HANS
TITULAER

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Voor de beste kunstmaalstenen als ook blauwe basaltlavamaalstenen.

Tevens wrijfstenen, kweernen (romeins model)
demonstratiestenen (doorsnede: 10, 15 of 20 cm.)
en huishoudmolens.

Zeer snel en vakkundig scherp van uw molenstenen en
maaltechnische adviezen.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland

Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57

GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Koning
Molenzellen

- Nieuwe zeilen
- Reparaties
- Touwwerk
- Smeermiddelen
- En meer

Sipke Koning
06-44003400

www.koning-molenzellen.nl

Restaurant Watermolen Bels

Gelegen midden in het dal van de Mosbeek proef je de sfeer van verulogen tijden

- * Sfeervol ouderwets Twents restaurant.
- * Ruim terras in mooi begroeide tuin.
- * Houten speeltuin
- * Vele plattelandsspecialiteiten en arrangementen
- * 100 soorten Pannenkoeken
- * á la carte dineren
- * s' Winters heerlijke boerenkool maaltijden.
- * Bruiloften en partijen tot 100 pers.

Een droomlocatie voor een onvergetelijke bruiloft

Restaurant Watermolen Bels is gelegen in het prachtige natuurgebied Het Dal van de mosbeek. Trouwen in een landelijke omgeving buiten in de sfeervolle boerentuin met uitzicht op de mosbeek of u kunt de huwelijksceremonie laten plaatsvinden in de karakteristieke Theeschenkerij en Oale Dell.

Een onvergetelijk huwelijksfeest in Twentse sfeer. Ook beschikken wij over tal van mogelijkheden voor uw bedrijfsfeest. Schotse highlandgames, paardemennen, moordtochten en diverse andere activiteiten .

Bergweg 9 7663 TB Mander

Tel: 0541 - 680213 ~ Fax: 0541-680299 ~ www.watermolenbels.nl

De Overijsselse Molen wil actief helpen.

Sinds jaar en dag ondersteunen we moleneigenaren en molenstichtingen door middel van

- Het organiseren van molendagen
- Advisering bij vraagstukken op molengebied
- Contact leggen met instanties op molengebied
- Onderhoud en restauratie onder de aandacht brengen in het blad

Ook zijn we nieuwsgierig welke leuke activiteiten er worden bedacht. De SOM wil mooie initiatieven belonen en hier een jaarlijkse actie van maken en stelt daarom maximaal € 1500,- beschikbaar. Voor het leukste initiatief om de molen onder de aandacht van de mensen te brengen, kun je dus een mooi bedrag winnen!

Om daar nog sneller op te kunnen reageren hebben we sinds kort ook een facebook pagina. Daardoor kunnen we nu ook meer interactief bezig zijn. We willen elke moleneigenaar en – stichting dan ook de kans geven hierin te delen. Zo kunnen we makkelijker contact met elkaar leggen en informatie delen. Ook willen we graag informatie delen via Wiek&Rad. Zijn jullie bezig met onderhoud, maak een foto, schrijf kort wat er gebeurt en stuur het op. Anderen kunnen ervan leren. Dit kan gestuurd worden naar tom.temmink@hetoversticht.nl.

Als je b.v. een lesbrief voor schoolkinderen wilt maken of een activiteit organiseren in de buurt waar de molen staat, laat het ons weten! Dit bedrag is niet bedoeld als bijdrage aan een reparatie of onderhoud van een molen.

Dus: mail ons jullie ideeën, we zullen het leukste idee in de volgende Wiek&Rad bekend maken.

Het Stichtings Bestuur.

Foto gemaakt door Wim Giebels

Het molenaarsambacht is ingeschreven op de Representatieve Lijst van immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid bij UNESCO. Dat is vandaag bekend gemaakt tijdens de vergadering van het Comité van het UNESCO-verdrag in Zuid-Korea. Nederlandse molenaars zijn naar Zuid-Korea afgereisd om het goede nieuws in ontvangst te nemen. Na de bekendmaking werden door heel Nederland molens in de vreugdestand gezet. Bij Krijtmolen d'Admiraal in Amsterdam werd op 7 december een speciale persconferentie gehouden. Daarbij waren ook veel molenaars aanwezig, die nadat de molen in de vreugd was gezet, het nieuws juichend verwelkomden. (Foto: Wim Giebels)

Nico Papineau Salm reageert zeer verheugd: “Deze internationale erkenning betekent een grote impuls voor het molenbehoud, nu en in de toekomst. Het zijn immers de molenaars die de molens letterlijk tot leven brengen en ze zo bestaansrecht geven in de huidige samenleving.”

Voorbeeldig

Door de inspanningen van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Vereniging De Hollandsche Molen, Het Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde en het Gild Fryske Mounders is het gelukt om het molenaarschap op te nemen op de Representatieve Lijst van immaterieel

cultureel erfgoed van de mensheid bij UNESCO. In Zuid-Korea heeft het Nederlandse nominatiedossier het stempel ‘voorbeeldig’ gekregen.

Behoud voor de toekomst

Sinds de negentiende eeuw zijn veel molens tot stilstand gekomen. Met het stilzetten van de molens ging ook de kennis van het werken met molens verloren. Het ambacht van de molenaar dreigde uit te sterven. Tegenwoordig laten vijftig beroepsmolenaars en honderden vrijwillige molenaars de wind- en watermolens in Nederland weer draaien. Er is een opleiding voor vrijwillig molenaar opgezet. Ook zetten de vrijwilligers zich in om kennis over het ambacht van molenaar te delen met het grote publiek, zoals tijdens de Nationale Molendag op de 2e zaterdag van Mei en alle andere bezoekdagen.

Redactie

De Molencontactdag van de Hollandsche Molen 2017

Op vrijdag 17 november kwamen veel moleneigenaren, stichtingen en andere belanghebbenden naar Utrecht om daar kennis te nemen van het laatste nieuws op molengebied. Dit jaar werden we ontvangen in het indrukwekkende Nederlands Spoorwegmuseum aan het Maliebaanstation.

Voorzitter Nico Papineau-Salm deed de opening en heette ons allen welkom in de prachtige theaterzaal, die de indruk wekte dat we ons in het oude Constantinopel begaven. Het programma begon met een presentatie door Nicole Bakker over de stelselherziening. Aansluitend hierop werd er een enquête gehouden. De resultaten zijn op de site van de Hollandsche Molen terug te vinden, maar de stelling die het hoogst scoorde was het verhogen van het subsidiepercentage. Want uiteindelijk bepaalt het subsidiepercentage hoe hoog het eigen aandeel van de moleneigenaar moet zijn bij onderhoud of een restauratie. Op de tweede plek eindigde de stelling; Handhaaf uitzondering molens in SIM (voorheen BRIM) en de derde plek voor de stelling; Extra geld voor groot onderhoud molens. Deze uitslag zal meegenomen worden in de nog volgende overleggen.

In het regeerakkoord staat namelijk dat er voor monumentenzorg (in brede zin) 325 miljoen euro extra beschikbaar is gesteld! Dat is natuurlijk fantastisch nieuws voor ons culturele erfgoed en mede te danken aan Leo Endedijk die zich hier samen met vele anderen het afgelopen jaar hard voor gemaakt heeft!

Vervolgens presenteerde Mark Ravesloot de ontwikkelingen omtrent de veiligheid op de molens. Naast toelichting op het nemen van de nodige voorzorgsmaatregelen om incidenten te voorko-

Links op de foto Leo Endedijk (samenkomst Amersfoort 18-03-2017) – foto Tom Temmink

men, gaf hij ook aan dat er vanuit de Hollandsche Molen te allen tijde een crisisteam voor de eigenaren klaar staat, om hen te begeleiden in het proces dat volgt na een ongeval of calamiteit. Met een grijns op zijn gezicht wilde hij nog wel meegeven dat het wel verstandig was om éérst 112 te bellen en dan pas de Hollandsche Molen!

Na de keurig verzorgde lunch in de Remise ging de kersverse directeur Nicole Bakker verder met een uitgebreide uitleg over de Crowdfunding actie met het Molenfonds. Verschillende projecten lopen inmiddels en enkelen daarvan hebben

Leo Endedijk, fotograaf: Wim Giebels

Molencontactdag Utrecht 2017

het streefbedrag ook reeds bereikt. Er werd helder uitgelegd hoe de actie werkt, wat er van de eigenaren van de molens, die mee willen doen, wordt verwacht en waar ze rekening mee moeten houden. Meer informatie is tevens op de website van de Hollandsche Molen te vinden.

Vanuit het werkveld komt er al jaren de vraag hoe vrijwilligers geworft kunnen worden. Wie benader je, hoe doe je dit en waar moet je op letten?

Ingeborg Pouwels

Ingeborg Pouwels heeft hiervoor een online cursus in het leven geroepen, waar één ieder aan mee kan doen. De kosten die hieraan verbonden zijn, zijn gering en de cursus zal zijn geld zeker opbrengen! Opgeven voor deze leerzame cursus kan bij De Hollandsche Molen.

Als laatste verzorgde Ellis Buis nog een workshop die inzoomt op de grote vraag; Hoe krijg ik meer mensen naar mijn molen? In deze workshop is uitgegaan van het gegeven dat een eigenaar of een stichting geen mogelijkheden heeft om hier veel tijd in te steken, of geld beschikbaar heeft om hier een extern iemand voor in te huren.

Conclusie van de workshop was dat het belangrijk is om te benoemen wat er nou echt bijzonder is aan uw molen, wat maakt hem echt anders dan alle andere molens in het land? Benoem dit en vertel het aan bezoekers en op de website of facebook pagina. Zoek samenwerking met andere molens/stichtingen, samen sta je sterk! Gun elkaar alle bezoekers van de wereld! Geef niet op als een initiatief niet meteen het gewenste resultaat heeft. Sommige zaken hebben enkele jaren nodig om succesvol te worden, wellicht na enkele kleine aanpassingen. Denk bijvoorbeeld aan de zwarte cross, dit begon ook vrij klein en onschuldig en is in enkele jaren uitgegroeid tot een nationaal fenomeen! De laatste tip die werd

Leo Endedijk en Nicole Bakker. (Foto: Wim Giebels)

meegegeven was; Blijf bij jezelf! Ga geen dingen organiseren die niet bij de mensen of de molen passen. Wat vind je zelf leuk en wat past bij de molen of de omgeving. Waar kan je uren over praten zonder dat dit moeite kost, waar ligt je passie? Maak hier gebruik van.

Na deze luchtige en informatieve workshop sloot Nico Salm het officiële gedeelte af en nodigde de aanwezigen uit voor een netwerkborrel in de remise.

Tom Temmink

Konijnenbeltsmolen in Ommen gekortwiekt: geen 4 maar 2 wieken

OMMEN - Het is even wennen. De aandachtige voorbijganger zal ook even met zijn ogen knipperen en zich verbazen: 'Zie ik het wel goed?'. Maar het klopt: de Konijnenbeltsmolen aan de Zwolseweg in Ommen ziet er deels gekortwiekt uit. In plaats van vier is de molen (voorlopig) voorzien van slechts twee wieken. Een van de wieken – molenaars spreken van roeden – is voor reparatie overgebracht naar een molenmakersbedrijf. Met een hoogwerker is de buitenroede donderdag van de molen verwijderd. Wanneer de roede weer wordt teruggezet is niet bekend.

tussen de 20 tot meer dan 30 meter lang maar worden twee halve roeden in de kop van de molenas met flenzen en bouten aan elkaar verbonden.

Van de circa 1200 molens in Nederland is bij 48 molens dat gebrek geconstateerd, waaronder dus bij de Konijnenbeltsmolen. Al deze molens werden in het voorjaar per direct stil gezet. Bij de Vilterse molen is de roede al eerder weggehaald en wacht eveneens op reparatie.

De vraag naar nieuwe roeden is op dit moment groot. Molens die ambachtelijk meel malen hebben begrijpelijk voorrang. Er was echter haast geboden om de gebrekkige roede te verwijderen want een molen moet draaien. Stilstand is voor een molen funest. Ondanks dat het slechts over twee wieken beschikt kan de molen weer draaien.

Boutverbindingen

Reparatie is nodig omdat uit onderzoek van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is gebleken dat de boutverbindingen van de zogenaamde gedeelde molenroedes niet veilig zijn. Sinds enkele jaren worden deze molenroeden toegepast. Hierbij bestaat de metalen roede (met daaraan twee wieken) niet uit één stuk

Kosten

De Rijksdienst is met alle gedupeerde moleneigenaren in gesprek gegaan over oplossingen en de kosten. Volgens een eerste inschatting zou drie miljoen euro nodig zijn voor het herstel van alle 48 molens. Jet Bussemaker, nu demissionair minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, besloot tot een financiële regeling om de reparaties uit te voeren.

Harry Woertink

Molenbouwer Vaags moet tandje bijzetten

VERVANGING GEDEELDE ROEDEN ZORGT VOOR EXTRA WERK

Het afgelopen voorjaar bleek dat bij de door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) voor molenrestauraties voorgeschreven gedeelde roeden ernstig gevaar kon ontstaan. Zo ernstig dat de eigenaren van 47 molens waar dit type roeden sinds 2011 waren aangebracht, het dringende advies kregen de molen buiten gebruik te stellen. Omdat dit systeem in opdracht van de overheid was ingevoerd, nam die overheid haar verantwoordelijkheid en zegde toe, dat de kosten voor het vervangen van deze risicovolle roeden door roeden uit een stuk, door haar vergoed zouden worden en dat voor elk van de betreffende molens € 1000 beschikbaar zou worden gesteld ter compensatie van inkomstenderving.

Er werd een prioriteitenlijst opgesteld waarin een vijftal molens werd opgenomen, die commercieel draaien. Langdurige stilstand zou het voortbestaan van deze molens ernstig in gevaar brengen. De voorgestelde compensatieregeling is voor deze molens echter geen oplossing en daar zullen nog wel de nodige onderhandelingsingen over gevoerd moeten worden. Los van die problemen ontstond er echter ook een ander probleem. Waar moesten op korte termijn die nieuwe eendelige roeden vandaan komen? Het gaat om maar liefst 84 van die roeden. De productie van een set roeden duurt al gauw anderhalve maand!

Roedenexpertise

Een bedrijf dat op het gebied van roeden- fabricage over jarenlange expertise beschikt, is molenbouwer Vaags uit Aalten. Al snel na het bekend worden van het probleem klopten de eerste moleneigenaren bij Vaags aan om nieuwe roeden te bestellen.

‘Wij hebben al decennia lang ervaring met het maken van roeden. Dat gaat al terug tot de 19de eeuw, al was dat toen nog onder de naam van Ten Have. Eigenlijk waren er twee Ten Have’s, een in Aalten en een in Vorden. Die in Vorden is bekend geworden door de zogenaamde Ten Have- kleppen op het wicksysteem. Ten Have Aalten is uiteindelijk door mijn vader overgenomen. Ten Have Vorden is later door Groot Wesseldijk uit Lochem overgenomen. Een jaar of zes geleden hebben wij Groot Wesseldijk overgenomen, zodat de beide takken weer samengevoegd zijn’ legt Walter Vaags uit. Hij en zijn drie broers leiden de vestiging in Aalten waarbij Vaags senior zo nu en dan ook nog een oogje in het zeil houdt. In totaal werken in die vestiging 16 mensen. In Lochem zijn dat er tien. Die vestiging werkt ook na de overname nog overwegend zelfstandig en onder de oude directie. Bij de zagerij in Ruurlo- waar zuwaar hout voor de molens wordt gezaagd- werken nog eens twee mensen.

‘De Rijksdienst heeft een jaar of acht geleden er veel werk van gemaakt om gedeelde roeden ingevoerd te krijgen. Zij zijn het hele land doorgetrokken om voorlichting en presentaties te geven. Uiteindelijk heeft dat er in geresulteerd dat in 2011 een richtlijn van kracht werd waarin het gebruik van gedeelde roeden werd voorgeschreven. Die twee delen waren aan het

uiteinde waar zij met elkaar verbonden moesten worden, van flenzen voorzien die met een wisselend aantal bouten met elkaar verbonden werden. In de praktijk is nu gebleken dat die constructie de zware krachten die erop worden uitgeoefend niet aankunnen. De flenzen bogen uit elkaar waardoor de bouten het uiteindelijk zouden begeven en de beide delen los van elkaar konden raken’.

De aanleiding om tot het vervangen van eendelige roeden door tweedelige, was door praktische motieven ingegeven. Zo’n roede moest weerbestendig zijn en dat betekende dat met name in de kustgebieden die roeden vanwege zoute invloeden thermisch verzinkt moesten worden. Maar een zinkbad waar een roede van 25 – 30 meter in past, is niet zomaar voorhanden en de roede in twee keer wisselen zo’n bad te geven was vanwege negatieve bij- effecten niet gewenst. In een verder verleden bestond dat probleem niet, want toen werden roeden van hout gemaakt. Bomen die zo lang waren dat daar een overigens beperkt houdbare roede uit een stuk van gemaakt kon worden, werden echter steeds schaarser en dat maakte ongeveer een eeuw geleden de weg vrij voor de introductie van stalen roeden uit een deel. Die roeden hebben in die voorbije jaren wat aanpassingen ondergaan, waarbij die van 2011 dus tot de voornoemde problemen hebben geleid.

‘De Rijksdienst heeft haar handen ervan afgetrokken en de richtlijn van 2011 ingetrokken. Moleneigenaren moeten zelf berekenen wat een veilige oplossing is. Zij moeten bij molenbouwers offertes opvragen en die bij de Rijksdienst inleveren. Die bekijkt ze en als die groen licht hebben gegeven, komen molenbouwers zoals wij in actie. Een van de eersten die zich meldde was de Pelmolen in Rijssen, een van de vijf molens die met voorrang behandeld mogen worden. Wij beschikken in 3d over alle informatie van door ons gemaakte roeden. De kosten van een roede liggen tussen de tien en vijftien duizend euro en alleen de kosten van de roeden en het overzetten worden vergoed. Elke roede wordt apart uitgerekend en ontworpen, want tussen twee roeden aan een en dezelfde molen kunnen al verschillen bestaan. Elke roede is uniek. Het staal van de roeden moet in het midden van de roede dikker zijn en dunner aan de uiteinden. De hekgaten moeten passen, want in de meeste gevallen kan het bestaande hekwerk hergebruikt worden. En natuurlijk moet de roede in de askop passen’.

Computerroeden

De computer heeft ook in het ouderwetse ambachtelijk werk haar intrede gedaan. Daarin worden alle berekeningen gemaakt en als alles klopt, wordt de informatie naar de snijmachine geleid. Daar hebben medewerkers van Vaags dan al de staalplaten op de bank gelegd, zodat de snijbrander volledig automatisch en zo efficiënt mogelijk stroken staal uit die platen kan snijden. Als een pakket stroken compleet is, breekt het laswerk aan. Lassen wordt steeds vaker verdrongen door klinken. Dat zorgt voor een sterkere constructie. Lassen is gevoeliger voor dynamische belasting.

Roeden lassen

Het snijden en lassen neemt ongeveer drie weken in beslag.

Is een roede helemaal klaar, dan komt een transporteur die de roede naar een extern verzinkbedrijf brengt. Is een roede 26 meter of langer, dan moet die daarvoor helemaal naar Antwerpen. Bij de verzinkerij wordt de roede eerst ontroest en ontvet in zuurbaden. Na het verzinken wordt de roede vervolgens bij de spuitser aan de buitenkant gelakt en is dan klaar voor plaatsing aan de molen. Walter verwacht overigens dat er in de toekomst met weerbestendig staal gewerkt gaat worden, zodat de dure transportkosten beperkt kunnen worden. In het oosten van het land kan zo’n roede dan wel zo’n 50 jaar mee, maar in het westen beperken onder meer de zilte winden die levensduur.

‘Voor ons zit het werk er dan nog niet op. Wij moeten dan bij de molen eerst het oude gevluicht verwijderen en dan de nieuwe roeden steken en ophekken.

Als alles op z’n plaats zit, gaan wij eerst proefdraaien en pas als dat ook allemaal probleemloos verloopt, kunnen wij zo’n project afsluiten. Die hele roeden- problematiek heeft extra druk op onze organisatie gezet. Wij hebben extra mankracht moeten inhuren en machines moeten aanschaffen, want naast de roeden die wij zelf voor onze klanten moeten maken, zijn er ook collega molenbouwers die van ons roeden willen betrekken. Daarnaast moet natuurlijk ook ons gewone renovatie- en restauratiewerk doorgaan. Wij hebben bijvoorbeeld een grote klus aan de molen in Terwolde en die moet ook worden geklaard. Als alle stalen eendelige roeden gemaakt zijn, moeten wij met de reguliere klanten verder, want aan molens moet altijd weer gewerkt worden. De goede relatie met onze bestaande klanten mag niet in het gedrang komen. Wij hebben een goede naam op te houden. En laten we wel zijn, meewerken aan het behoud van ons historisch erfgoed is natuurlijk ook geweldig mooi’.

Peter van der Molen

Plannen voor opwekking stroom uit molen De Lelie Ommen

OMMEN – De eerste stappen om energie op te wekken met koren-molen De Lelie in Ommen zijn gezet. Het is technisch mogelijk om met de wieken van de oude molen dagelijks nieuwe energie te leveren. Tot deze conclusie kwamen de initiatiefnemers maandag tijdens een informatie en inspiratiebijeenkomst over het verduurzamen van de uit 1846 daterende korenmolen. Belangrijke vraag daarbij is hoe de toekomst van de korenmolen voor de komende jaren verzekerd is. Daarbij gaat het om de continuïteit en de beschikbaarheid van molenaars en de opvolging van de huidige molenaar. Ook wordt bekeken

Uitleg over verduurzamen molen de Lelie

hoe de financiering van het project rond te krijgen is: van het installeren van de generatoren tot de jaarlijkse exploitatie. Alle vraagpunten worden de komende maanden verder uitgewerkt. Daarvoor wordt onder andere contacten gelegd met Kennispoort regio Zwolle en het Ondernemershuis voor het Vechtdal in Hardenberg. De planning is om dit jaar meer duidelijkheid te krijgen om vervolgens in 2018 groen licht te krijgen voor de uitvoering van het project.

Fluiterbootjes

Als het aan de initiatiefnemers ligt wordt groene stroom aangewend voor het opladen van bijvoorbeeld fluisterbootjes op de Vecht, de toekomstige Vechtomp en voor ambachtelijke werkplaatsen zoals het bereiden van meel, het zagen van hout en het brouwen van bier. Ook de woningen in de buurt van molen De Lelie zouden in aanmerking kunnen komen voor de schone stroom.

Anton Wolters

Het project om stroom te produceren loopt al enkele jaren, maar kwam nog steeds niet van de grond. Aanjager is molenaar Anton Wolters (58), die de leeftijd heeft bereikt om na te denken over opvolging. Met molen De Lelie maalt Wolters nog dagelijks graan en vergaart er samen met zijn vrouw Rita, die er een natuurlijkwinkel

Grote opkomst bijeenkomst verduurzamen molen de Lelie

heeft, zijn inkomen mee. Om het bouwwerk als historisch erfgoed te verzekeren van een gezonde toekomst is Wolters van mening dat met de wind veel meer gedaan moet worden door de historische korenmolen in te zetten als energiecentrale. Ook uit toeristisch oogpunt. Als voorbeeld werd genoemd het op ambachtelijke wijze bakken van brood en koek. Vanuit het (speciaal)onderwijs is volgens Wolters

Foto's: Anton Wolters: 'Meer doen met de molens'

belangstelling getoond. Daarom ook dat dorpencoach voor Overijssel Karola Schroder samen met Wolters een bijeenkomst belegde met belangstellenden, waaronder gemeente, onderwijs, bedrijfsleven, banken, installateurs en molenaars die al met een traditionele molen groene stroom opwekken. Tijdens deze bijeenkomst bleek grote enthousiasme voor het groene stroomproject. Wel temperde wethouder Ilona Lagas enigszins het enthousiasme van molenaar Wolters die overloopt met plannen. Volgens de wethouder moet de uitvoering klein en praktisch gehouden worden.

Harry Woertink

Rita en Anton Wolters in de molenwinkel

OudOmmen.nl

Tonny in't Hof, Ridder in de orde van Oranje Nassau

Bathmen zondag 8 oktober

Het toekennen van een koninklijke onderscheiding aan een persoon is altijd met veel geheimzinnigheid omgeven.

Voor de persoon in kwestie moet het een grote verrassing zijn als zij/hij naar een bepaalde plaats wordt gelokt. En degenen die er aan meewerkten houden de lippen stijf opeen.

In dit geval werd Tonny in 't Hof naar een klein concert gelokt in de dorpskerk van Bathmen.

Wie is Tonny?

Tonny is een financiële duizendpoot.

Voor talloze verenigingen en stichtingen staat hij klaar om hun financiële administratie te voeren of jaarlijks te controleren. Zo deed, en doet, hij dit voor korenmolen De Leeuw te Lettele. Vanaf dat de nieuwe stichting begon met de restauratie van de oude korenmolen hield Tonny de in- en uitgaven strak in de hand. Dat deze restauratie zo goed is verlopen is niet in het minst aan zijn inzet en inzicht te danken. Natuurlijk keek Tonny enigszins verbaasd toen hij aan de arm van zijn dochter Ciska een volle kerk inliep. Met zoveel aanwezige bekenden begreep hij al gauw dat nu om hem draaide. De binnekomen om 14.00 uur van burgemeester Andries Heideman van de gemeente Deventer maakte alles helemaal duidelijk.

Na de lovende toespraak van de burgemeester en het dankwoord van de Tonny konden alle aanwezigen de geridderde feliciteren.

Het concert van de 2 jonge musicale talenten was een mooie omlijsting van deze dag.

Ruud Roose

Excursie Gilde van Vrijwillig Molenaars

Traditiegetrouw stonden er op 30 september, bij het motel in Deventer, een 15-tal Molenaars te wachten op de bus uit het oosten. In de bus nog meer Overijsselse molenaars. Ook hadden zich enkele ‘molen –asiezoekers’ uit noordelijker contreien zich bij het gezelschap aangesloten.

Dit jaar hadden de organiserende dames ,Andrien Muijers en Annemarieke van der Beek, Brabant als reisdoel gekozen. Uit het grote aantal mooie en bijzondere molens hadden zij er een 4-tal zodanig gekozen dat we weer voor donker thuis konden zijn. Natuurlijk hadden we chauffeur/molenaar Hilbert van Eden weer aan het stuur. De eerste etappe voerde ons, een 100-tal kilometers, over de snelweg naar Heeswijk-Dinther. Even buiten deze plaats staat de werkelijk unieke combinatie van een watervlucht-korenmolen en een watergedreven oliemolen.

Kilsdonkse Molen

Bij aankomst werden we ontvangen in het , naast de oliemolen gelegen, molenrestaurant. Hier wachtte ons een goede kop koffie en een royaal stuk gebak. De gidsen die ons zouden rondleiden stelden zich voor en vertelden ons de basisinformatie en de geschiedenis. De oudste vermelding van de ze molen is te vinden in en protocol uit 1433.

Van volle bloei naar ,bijna, totale afbraak en de herbouw in 2008/2009 is wel zeer interessant. (zie kader). Buiten de molens staand is het een vreemd gezicht om een groot waterwiel te zien dat niet alleen de oliemolen aandrijft maar ook nog de korenmolen kan aandrijven. Niet alleen deze molencombinatie is uniek. Ook het feit dat de korenmolen een kettingkruiwerk heeft komt slechts een enkel keer in ons land voor.

Kruietting Kilsdonk

Hoewel een oliemolen voor ervaren molenaars niet onbekend is, werd toch met veel interesse de uitleg van de gids gevolgd. Door de lage horizontale bouw kan de, makkelijk bereikbare, enorm lange houten aandrijfjas van 16 mtr. goed bekeken worden. (foto as) Het tijdschema dwong de molenaars om weer in de bus te stappen voor een tocht naar de volgende molen, De Doornboom te Hilvarenbeek.

Midden in het centrum staat deze uit 1856 daterende beltmolen , met 3 koppels, staat in een groene omgeving. Ronde de molen is een aantal oude appelfrassen geplant en naast de molen is een fraaie Heemtuin aangelegd. Al met al een prima plek om , al wandelend, het lunchtrommeltje leeg te maken. In de vroegere molenschuur,naast de molen, is al vele jaren het museum “De Dorpsdokter” gevestigd. Een bezoek , met gids, aan dit museum was in de excursie opgenomen en bleek een prima toevoeging. Een zéér uitgebreide verzameling van bijna alles wat doktoren, kraamverzorgsters en chirurgen in de vervlogen jaren gebruikten is hier bijeen gebracht. Kijk maar eens op www.dedorpsdokter.nl. Toen ook deze molen van top tot teen geïnspecteerd was ging het gezelschap weer min de bus opweg naar

Moergestel... waar een gesloten standerdmolen staat in haar prachtige rood/zwarte jas. Deze molen heeft ook al een zeer lange geschiedenis, maar staat sinds 1852 op de huidige plaats. Vergeleken met de vaak royale binnenruimte in een ,normale, molen is het in dit molenhuis wel erg woekeren met de ruimte. Toch zijn er in deze beperkte ruimte 3 koppel stenen ondergebracht. Dit is o.a verkregen door b.v.2 kamwielen tegen elkaar aan te monteren. Lang heeft de molen een deels houten bovenas gehad, maar in 2010 was de molen weer maalvaardig met een nieuwe gietijzeren bovenas. De oude houten bovenas is hierbij deels (her)- gebruikt voor de vulstukken. Vanaf Moergestel is de afstand tot de, laatste te bezoeken, molen in Oisterwijk slechts een goede steenworp.

Moergestelse Molen

De Kerkhovense molen of Onvermoeid uit 1896 is in steen gebouwd nadat de oude houten standerdmolen in 1895 door brand was verwoest. Ook in 1912 zou brand deze schorsmolen nog weer grote schade toebrengen. Na een restauratie, om ondermeer oude schades en gebreken te herstellen, kon in 1999 de molen weer volledig in bedrijf worden genomen en draait en maalt met haar vrijwilligers weer regelmatig. Onder in de molen is een goed gevulde winkel en theesalon welke meerdere dagen per week geopend is. Nadat er in deze winkel de nodige leeftocht voor onderweg ,en thuis, was ingeslagen kon de thuisreis naar Deventer en Hengelo aangevangen worden. Beladen met alle indrukken en het weer spreken van collegae mag deze excursie dan ook weer bijzonder geslaagd genoemd worden.

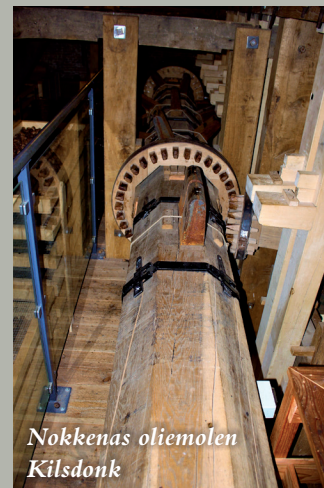
Ruud Roose.

Terug in de tijd

Kilsdonkse Molen

De combinatie van wind- en watergedreven molen is altijd zeer zeldzaam geweest. Dergelijke molens werden ‘watervluchtmolens’ genoemd. De Kilsdonkse molen is de enige in Nederland waarvan nog een duidelijk herkenbaar restant bewaard bleef. Van de watermolen resteerde het gebouw: waterrad en sluiswerken, maar het binnenwerk was geheel verdwenen. Van de windmolen was alleen een deel van de ronde bakstenen romp over. In het einde van de 20ste eeuw ontstonden plannen om dit bijzondere restant te reconstrueren. In 2008 werd dit grotendeels gerealiseerd; in 2009 volgde de voltooiing. Op 8 mei 2009 werden wind- en watermolen feestelijk in gebruik genomen. Het is niet bekend, wanneer op deze plaats een watermolen is gebouwd. De oudste schriftelijke vermelding is uit 1433. Uit deze akte, berustend in de Schepenprotocollen van Den Bosch, blijkt dat de molen dan al bestaat. Ook wordt al snel gesproken over een koren- en oliemolen.

Nokkenas oliemolen Kilsdonk

Waterwiel Kilsdonk

Slagbank oliemolen Kilsdonk

Omdat de rivier de Aa veel problemen gaf wat betreft de waterafvoer, kreeg deze molen reeds in 1491 een maalverbod gedurende de zomer: alleen van oktober tot en met maart mocht de molen werken. Omdat de Kilsdonkse Molen en de windmolen van het iets verderop gelegen Heeswijk in dezelfde hand en vaak zelfs bediend werden door dezelfde molenaar, gaf het verbod om in de zomer met de watermolen te werken geen ernstig bezwaar voor de molenaar en zijn klanten. Het werd pas een probleem, toen in 1799 het eigendom gesplitst werd. Watermolenaar Nicolaas Coppens kreeg geen toestemming om een windmolen naast de watermolen te bouwen; daarom bouwde hij ten slotte, in 1813, de windmolen zonder toestemming. Het ging om een houten molen; ook het gebouw van de watermolen was toen van hout. In 1842 brandde het hele complex, toen eigendom van Cornelis van Aert, af. Meteen volgde herbouw, nu in steen. In 1880 was het met de watermolen, zo leek het, voorgoed voorbij. De problemen rond de waterbeheersing waren blijkbaar dusdanig, dat de overheid ingreep. De waterrechten werden afgekocht en de sluiswerken verwijderd, zodat de molen niet meer op waterkracht kon functioneren. In 1882 werd het binnenwerk van de watermolen verwijderd; alleen het stenen

gebouw bleef staan. Dat diende later onder meer als maalbedrijf maar ook als woning. De windkracht werd benut tot 1939; vanaf dat jaar werd alleen nog de motor gebruikt. De molen raakte in ernstig verval en werd in 1954 onttakeld. Eerst verdwenen roeden, kap en stelling; later ook nog een gedeelte van het metselwerk. De roeden gingen naar de Bolswerksmolen te Deventer, die in die jaren als monument gerestaureerd werd. De windmolen is gereconstrueerd naar de situatie zoals die was, toen de watermolen nog functioneerde, dus 1880. Om die reden is gekozen voor een kettingkruier en niet de staartkruing uit een latere fase. Met deze keuze is een voor Nederland altijd zeldzaam gebleven constructie teruggebracht: de molen heeft een Engels kruiwerk en dus geen echte kuip nodig. Buiten de onderrail ligt de ijzeren tandkrans voor het kettingkruiwerk. Aan de kap hangt een ijzeren overkuip.

De Doornboom te Hilvarenbeek

Deze molen werd in 1856 gesticht. De rij molenstenen aan de voet van de molenberg laat zien welke materialen de molen heeft verwerkt als schors-, olie- en pelmolen. Op 12 augustus 1905 brandde de molen geheel uit. Herstel volgde (met onderdelen van sloopmolens uit het westen van het land). In de jaren ‘60 kwam de molen buiten bedrijf, maar in 1972 volgde een flinke restauratie. Sindsdien wordt er op vrijwillige basis gewerkt, waarbij ook vaak wordt gemalen, zoals (biologische) tarwe, rogge en spelt voor bakkers en particulieren. In 2004 is het wiekenkruis geheel geschilderd en zijn de fokken gerepareerd. In mei 2005 werkte de molenmaker aan herstel van enige verrotte balkkoppen. Ook is toen door de molenaars de romp aan de binnenzijde gewit.

Opmerkelijk is dat deze molen thans maalt met minstens zijn vierde bovenwiel: in 1932 werd de molen ‘Letronie’ te Hoogeloon onttakeld. De zware bovenas verhuisde naar Made, waar op de ‘Hoop doet Leven’ net asbreuk had plaatsgevonden, maar dit gebeurde zónder bovenwiel: dat vond een nieuw leven in Hilvarenbeek. In 2001 werd dit op zijn beurt vervangen door een nieuw. Er was verwarring hierover ontstaan omdat op het aswiel in Hilvarenbeek “Wagemakers, Made” geschilderd stond.

De Moergestelse molen

De kast van de huidige molen is in aanleg zeer oud; enkele delen dateren uit ca. 1600. Hij staat op de huidige plaats sinds 1852, toen C. Roozen vergunning kreeg om de molen daarnaartoe te kunnen brengen. Daarvoor stond de molen ook in Moergestel, en wel op de Molenakker in het gehucht De Heuvel. De molen stond tot 1852 dus niet te Biest-Houtakker, zoals meestal is beweerd. Deze standerdmolen moet ooit ‘gerezen’ zijn: de vlucht kon, door verhoging van de teerlingen, vrij gemakkelijk worden vergroot (waar-

door het vermogen van de molen aanzienlijk kon toenemen). Hier schijnt dit echter voornamelijk te zijn gedaan om de beneden-ruimte beter te benutten: het was zeer gemakkelijk als de kruisplaten zo hoog lagen, dat de molenaar eronderdoor kon lopen! Deze molen heeft daarom een vrij hoge onderbouw en een, gezien de vlucht, kleine kast. Niet duidelijk is, of die verhoging plaatvond in 1852 of al eerder.

Moergestel ronsel

In 1974 werden de roeden vervangen; in 1985 en 1992 volgden verdere restauraties. In de 21ste eeuw stond de molen geruime tijd stil en vanaf 2007 zelfs tijdelijk zonder as en roeden, vanwege problemen met de gietijzeren askop. Uiteindelijk werd die afgekeurd. Volledig herstel liet op zich wachten vanwege plannen om de molen te verplaatsen of te verhogen. Uiteindelijk is de molen gehandhaafd zonder dat de omgeving wezenlijk werd veranderd. Begin 2010 was de molen weer maalvaardig met een nieuwe gietijzeren as (dus geen insteekas meer). De Derckx-roeden van 1974 werden weer gestoken. Het houten gedeelte van de vorige as werd opengehakt en dient nu als vulstukken rond de nieuwe as. (Verklaring : de teerlingen zijn de 4 stenen/gemetselde blokken/fundatie waar de molen op staat. Door zo'n verhoging (rijzen) werd de ruimte onder de molen geschikt als opslagruimte, en konden er ook langer roeden worden gestoken wat de bruikbaarheid vergrootte.)

Kerkhovense molen

De huidige molen dateert van 1895, maar de geschiedenis van zijn voorgangers (standerdmolens) gaat terug tot 1369, toen er al sprake was van een windmolen te Karrichoven. De molen stond ten noorden van het gehucht Kerkhoven met verschillende boerenhoeven en vruchtbaar akkerland.

In het jaar 1800 komt, na diverse adellijke en niet-adellijke eigenaren, de molen in bezit van Wilhelmus van Me(e)rendonck, afkomstig uit het Belgische Balen. Van hem zijn nog diverse materiele zaken bewaard gebleven. In de tweede helft van de 19e eeuw is de naam van de uit Tilburg afkomstige Johannes Sprangers verbonden aan de molen, en later van zijn zoon Antony (Toontje), tevens laatste mannelijke eigenaar van de houten standerdmolen die in de nacht van donderdag 5 april 1895 tot de grond toe afbrandde. Naast graan werd hier ook veel schors gemalen met stenen met een speciaal daarvoor ingekapt scherpsel. Deze schorsstenen zijn bewaard gebleven en de laatste tastbare herinnering aan de afgebrande molen. Vlak na de brand, 25 mei 1895, kocht Helena Vekemans, weduwe van molenaar Willem van Riel uit Dongen, het molenerf met de verkoalde molenresten van de weduwe Maria Dielemans-Sprangers, die na de dood van haar broer Antony Sprangers eigenaresse was van de standerdmolen.

Vlak voor de verkoop had Maria nog een ontwerp laten maken van een vervangende stenen stellingmolen door de Dongense molenmaker P.C. Schellekens. De bouw moet snel hebben plaatsgevonden, want de nieuwe molen wordt, mét woning, genoemd in een schuldverklaring van 10 januari 1896. Op de nieuwe molen werden drie koppel maalstenen aangebracht. Eén voor het broodgraan, één voor veevoer en één koppel voor het malen voor schors. Het schorsmeel was toen een grondstof voor de sterk uitbreidende looi-industrie in dit deel van Noord-Brabant. Het malen van droge schors was stoffig, ongezond en bovendien brandgevaarlijk. Dit was de oorzaak van de molenbrand op een nacht in 1912. De brand was zo hevig dat hij niet volledig geblust kon worden. Er zat niets anders op dan alle openingen in de romp te dichten en af te wachten dat de brand door zuurstofgebrek vanzelf uitging. Deze brand zorgde voor blijvende schade aan de molenromp. Met onderdelen van de in 1910 buiten gebruik gestelde poldermolen van de polder Het Binnenland van Barendrecht bij Rhoon (onder Rotterdam) werd de Oisterwijkse molen hersteld.

Van de gelegenheid werd gebruik gemaakt om een extra koppel schorsstenen in de molen te plaatsen. De leerlooierijen gebruikten namelijk meer looistof van tropische planten, die een fijner scherpsel vroegen dan nodig voor inlandse schors. Aan de molen werd, blijkens een foto uit 1924, een ketelhuis met stoommachine toegevoegd. Een andere bijzonderheid was toen het aanbrengen van een zelfzwichtsysteem aan het gevlucht. Dit was maar kort in gebruik: lang vóór 1940 werden alweer zeilen toegepast Uit een brief uit 1925 aan De Hollandsche Molen blijkt dat in de molen een benzinemotor is geplaatst en één roede ontbreekt. Dit laatste werd in 1926 hersteld.

In 1929 sterft Adriaan van Riel sr. en wordt het maalbedrijf voortgezet door zijn zoon Adriaan jr. ‘Ad’. Door de crisistijd wordt er steeds minder met de wind gemalen. Tijdens de oorlogsjaren vindt door

brandstoftekort een opleving plaats van het windbedrijf plaats. De laatste mulder was de oudere broer van Ad, Piet, die de molen toen van zijn broer huurde en ook een maalbedrijf had in Berkel-Enschot.

Toen na de Tweede Wereldoorlog de Kerkhovense molen definitief tot stilstand kwam, greep het verval snel om zich heen. De gemeente Oisterwijk koopt in 1953 de molen van de familie Van Riel, welke deze vanaf 1895 geëxploiteerd had. De maalfunctie wordt echter niet voort en een deel van het binnenwerk verdween.Tussen 1976 en 1979 werd de molen weer gecompleteerd en gerestaureerd. In 1979 is de molen weer gaan draaien door inzet van twee leden van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, die overigens nog steeds tot de actieve molenaars behoren.Dat duurde tot 1992. Toen verslechterde de bouwkundige toestand zodanig, dat de molen stilgezet moest worden. In dat jaar werd het eigendom overgedragen aan de huidige stichting “De Kerkhovense Molen”en kon het inzamelen van restauratiegelden (destijds 750.000 gulden) beginnen. In 1998/1999 kon de restauratie starten. Vochtproblemen waren de belangrijkste oorzaak van de slechte toestand. Helaas bleek dat na de restauratie nog niet geheel over te zijn. Na verschillende experimenten (o.a. met bijenwas) werd in 2005 uiteindelijk besloten om het westelijke deel van de gevel (boven de stelling) van een coating te voorzien. Dat bleek te helpen. De molen is sedertdien droog.

Monumentenonderhoud

Molens zijn een beeldbepalend element in ons landschap en vaak 'Landmark' genoemd. Van de ruim 10.000 molens welke ons land heeft gekend zijn er nog een goede 1100 over. Gezien hun geschiedkundige kwaliteit en ouderdom zijn de meesten Nationaal Monument. Ook molenresten kunnen al vanouds deze monumentale status dragen. Dit brengt verplichtingen met zich mee,...ze moeten onderhouden worden. In Olst (ov) staat zo'n molenrest, de Molen van BOKS, buitendijks en vlak bij de IJssel. Tot 1931 droeg deze molen trots haar wiekenkruis, maar door opkomst van stoom, diesel en electra hadden de windmolens het zwaar. Ze werden stil gezet, vielen ten prooi aan verval en werden onttakeld of zelfs gesloopt. De molen van Boks verloor alleen haar gevlucht/wiekenkruis en werd opslagruimte.

Dat de molen(aar) het al zwaar had moge blijken uit 2 bijgaande foto's, er werd blijkbaar gehandeld in olie en smeerstoffen van het merk Orion en er stond een benzinepomp langs de dijk. (2 FOTO'S) Een dieptepunt in de geschiedenis van de molen was de, nooit opgehelderde, moord op eigenaar en oud molenaar Boks in 1967. De particuliere eigenaar die de molen in 1993 aankocht liet de molen in 2004 flink opknappen met een bijna geheel nieuwe kap. Dit jaar was het nodig voor- en achterkeuvelen van de kap te vervangen en schilder- werk te doen. Molenmaker Groot-Wesseldijk nam dit m.b.v. een hoogwerker voor haar rekening. Met dezelfde machine nam rietdekker G. Kleinjan de rieten kap onderhanden. Slechte delen van het rietdek werden verwijderd en nieuw werd gestoken. (foto rietdekker) Nu staat de molen er weer voor de komende jaren weer prima bij. Volgens de rietdekker kwam hij een

schimmel tegen die pas de laatste tijd hier en daar gevonden

wordt. Dit deel werd grondig verwijderd.

Ruud Roose

Ben en Marian nemen na jaren trouwe dienst afstand van de opmaak van de Wiek en Rad

Op 7 augustus 2015 overleed vrijwillig molenaar Kees Scherjon. Dit was voor de Overijsselse molenwereld een aderlating, maar voor d'Olde Zwarver in Kampen wel helemaal. Kees voelde zich, na het aanmelden voor de opleiding tot vrijwillig molenaar, al snel aangetrokken tot de molen D'Olde Zwarver. Hij kwam in 2003 op de molen.

Kees behaalde in 2009 het certificaat van vrijwillig molenaar. Zijn betrokkenheid bij de molen was uitzonderlijk groot. Hij verdiepte zich meer en meer in het molenaarsvak en na het behalen van het certificaat werd hij door het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde toegelaten als gezelschap. Zijn technische kennis kwam op de molen goed van pas. Zijn grote passie was ook het rondleiden van klassen. Hij deed dat vol enthousiasme en goed afgestemd op het niveau van de leerlingen.

Naast de werkzaamheden op de molen zelf, heeft hij ook veel betekend voor dit blad. Het bewerkingsprogramma dat nodig was om de opmaak van het blad naar een hoger niveau te tillen heeft hij zich zelf eigen gemaakt! Naast het regelmatig aanleveren van tekst en foto's, was hij dus ook druk met het samenstellen van de Wiek en Rad.

Na zijn overlijden hebben zijn zoon Ben Scherjon en Marian Stobbe deze werkzaamheden zonder aarzelen overgenomen. Dit hebben ze met veel enthousiasme en professionaliteit gedaan. Dat dit een tijdrovende klus was, moge duidelijk zijn! Van verschillende kanten kwam informatie binnen dat op het allerlaatste moment toch nog weer ingevoegd moest worden en eigenlijk niet meer paste. Ze wisten altijd nog wel weer een plekje te vinden...

Dit hebben ze al die tijd in de vrije uurtjes weten te organiseren. Maar nu ze zelf ouders zijn geworden en ook druk zijn met de verbouwingsperikelen rond hun nieuwe huis, hebben ze aangegeven dat dit het laatste jaar is dat ze dit kunnen doen voor de SOM.

De SOM heeft inmiddels contact met een andere partij die deze werkzaamheden zou willen overnemen. Binnenkort gaan we hiermee in gesprek.

Wij als bestuur zijn zeer verheugd dat we de kwaliteit en toekomstbestendigheid van dit blad voor de komende jaren hebben veiliggesteld en willen Ben en Marian heel hartelijk bedanken voor hun inzet de afgelopen jaren! Een waar eerbetoon aan jullie (schoon)vader.

Tom Temmink

In memoriam

*Op 29 oktober overleed Fons Roetenberg op 87-jarige leeftijd.
Fons was de laatste beroepsmolenaar op de Lonnekermolen
en heeft tot 1968 deze molen bemalen.*

*Roetenberg trad in de voetsporen van zijn vader Gerard,
die de molen in 1912 van de toenmalige eigenaar Blijdenstein
huurde.*

*Blijkbaar was de windvang van de molen nog altijd zo goed
dat er beroepsmatig gewerkt kon worden.*

*De molen heeft door de jaren haar portie problemen gehad
met storm en brandschade.*

*In 1961 verkocht Blijdenstein de molen
aan de gemeente Enschede voor een symbolisch bedrag van één
gulden,*

waarna een grondige restauratie plaatsvond.

*In 2016 droeg de gemeente het beheer van de molen over
aan de Stichting Lonneker Erfgoed.*

foto van rond 1965.

foto van rond 1980.

STICHTING DE OVERIJSSELSE MOLEN

P. van der Vinne
Voorzitter
Vasserdijk 18
7664 VH Manderveen
tel. 0546-681257
pieter@akkerbouwbedrijfvandervinne.nl

A. Boukes
Secretaris
Krulmate 13
8014 KE Zwolle
tel. 038-4652860
a.boukes@home.nl

R.J. Roose
Penning-
meester
De Schaapvijver 13
8121 JA Olst
tel. 0570-562497
r.roose@daxis.nl

W. de Goeijen
Bestuurslid
studio WDG
Postbus 246
7670 AE Vriezenveen

J.H. Kuiper
Bestuurslid
Stokersdorpweg 24
7532 PT Enschede
tel. 0534 - 610710
kuiper.jh@hetnet.nl

Tom Temmink
Bestuurslid
Veldstraat 5
6671 BV Zetten
tel. 06 - 54232008
ttemmink@oversticht.nl

C. de Regt
Bestuurslid
Molendijk 39
7591 PT Denekamp
tel. 0541 - 294 202
info@rodewangen.nu

G. Kleinjan
Bestuurslid
Meersendijk 34
7683 PD Den Ham
Tel: 0546 672762

Website van de stichting en contact
R. Roose (Webmaster)
www.molensinoverijssel.nl
info@molensinoverijssel.nl

Molenboeken winkel
J. Poot
Zilverschoon 23
8265 HD Kampen
tel. 038-3315638
sjpoot@solcon.nl

Gilde van Vrijwillige Molenaars
E. Blenke (Secretaris)
Erve Stroomboer 72
7623 JB Borne
tel. 074 - 8500346
molenaarsinoverijssel@molenfotos.nl

Vereniging De Hollandse Molen
Zeeburgerdijk 139
1095 AA Amsterdam
tel. 020-6238703

Werkgroep Overijsselse molendag
Dick ter Harmsel
dterharmse@home.nl

R. Roose
r.roose@daxis.nl

Wiek en Rad redactie en vormgeving
Ben Scherjon
Marian Stobbe
Klutenweg 6b
8314 PC Bant
wiekenrad@gmail.com

Aandacht voor het ambacht

Molenbouwbedrijf Groot Wesseldijk bouwt, restaureert en onderhoudt authentieke wind- en watermolens. De ervaren molenbouwers combineren traditionele bouwmethoden met moderne technieken om eeuwenoude molens te behouden voor komende generaties.

*Deskundig,
dichtbij en
met oog voor
kwaliteit*

MOLENMAKERIJ

Kwinkweerd 6a
7241 CW Lochem (Gld)
Telefoon: 088 - 909 55 44
info@grootwesseldijk.nl

**Groot
Wesseldijk**

Molenmakerij
GrootWesseldijk

Bouwt, restaureert en onderhoudt wind- en watermolens